

Bir Grup Hasta ve Hasta Yakınlarının İlaç Kullanımı İle İlgili Tutum ve Davranışları

Attitudes and Behaviors of Drug use in a Grup of Patients and Their Relatives

Öznur Büyükturan¹, Buket Büyükturan²

¹ Ahi Evran Üniversitesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu, Kırşehir.

² Ahi Evran Üniversitesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu, Kırşehir.

Correspondence / Yazışma Adresi:

Öznur BÜYÜKTURAN

Terme Cad., Ahi Evran Üniversitesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu, Kırşehir

T: +90 386 280 53 72

E-mail: fzt_oznur@hotmail.com

Geliş Tarihi / Received : 14.12.2017

Kabul Tarihi / Accepted : 21.12.2017

Özet

- Amaç:** Bir grup hasta ve hasta yakınlarının ilaç kullanım alışkanlıklarının tanımlanması, ilaç kullanım tutum ve davranışlarının incelenmesi ve veri tabanı oluşturulması amaçlanmıştır. ..
- Yöntem:** Kesitsel tipte olan bu çalışmaya, Kırşehir ilinde Ahi Evran Üniversitesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü' ne başvuran toplam 392 kişi alınmıştır. Veriler anket formuyla toplanmıştır. Anket, başvuranların sosyo-demografik özellikleri ve ilaç kullanımına ait tutumlarını içeren sorulardan oluşmuştur. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır
- Bulgular:** Çalışmaya katılanların %60,2' si kadın, %39,8 erkek bireylerden oluşmaktaydı. Akılcı ilaç kullanım anketine katılanların %57,7 ' si hastalandığında ilk olarak evde var olan ilacı kullandığını belirtmişlerdir. Çalışmamızda evde bulunsun diye ilaç yazdıranların oranı %35,2 olup, %26,5' i doktora danışmadan ilaç kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Doktora başvurmadan ilaç kullanan, ilaçların son kullanma tarihine bakan, ilacı doktorun önerdiği gibi kullanan ve ilacın prospektüsünü okuyan birey sayısı, çalışmaya katılan birey sayısının yaklaşık yarısını oluşturmaktaydı.
- Sonuç:** Bu çalışmada katılımcıların çoğunluğunun akılcı ilaç kullanımı doğrultusunda olduğu tespit edilmiştir. Akılcı ilaç kullanımı hakkında her bireyin bilgilendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. (**Sakarya Tıp Dergisi 2017, 7(4):210-215**)

Anahtar Kelimeler: Akılcı İlaç Kullanımı; Tutum ve Davranış; İlaç

Abstract

- Objective:** It was aimed that identification of drug use habits of a group patient and their relatives investigated of drug use attitudes and behaviors and constituted of databases.
- Method:** A total of 392 persons who admitted to Ahi Evran University, Physical Therapy and Rehabilitation Department in Kırşehir were taken to this descriptive study. Data were collected with questionnaire. The questionnaire consisted of questions which included the applicant's socio-demographic characteristics and attitudes towards drug use. Descriptive statistics were used in the analysis of the data.
- Results:** Of the total participants, female were 60.2%, male were 39.8%. The participants were 57.7% in the rational drug use that they used home-based medicine firstly when they are ill. In our study, Proportion of drug writers were 35.2% that they were at home and not used medication without consulting the doctor were 26.5%. Approximately half of the number of individuals involved in the study were drug users without the doctor, looking at the expiry date of medicines, using the drug as prescribed by the medical doctor and reading the prospectus of the drug.
- Conclusion:** This study was determined that the majority of participants in research was in the direction of rational drug use. It is believed that raising awareness of rational drug use is important for every individual. (**Sakarya Med J 2017, 7(4):210-215**)
- Keywords:** Rational Drug Use; Attitude and Behavior; Drug

Giriş

İlaç, Dünya Sağlık Örgütü tarafından “fizyolojik sistemleri veya patolojik durumları, alıcının yararı için değiştirmek veya incelemek amacıyla kullanılan veya kullanılması öngörülen bir madde ya da ürün” olarak tanımlanmaktadır.¹ Organizma tarafından alınan ilaç vücut işlevlerinde değişiklik yapmaktadır ve organizmada işlevleri ve süreci değiştirmektedir. Ayrıca ilaçlar hastalıklara tanı koymada, hastalıkların tedavisinde, önlenmesinde, semptomların ortadan kaldırılmasında ve cerrahi işlemlerin kolaylaştırılmasında kullanılabilir.² Hastalıkların tedavisi için ilaç kullanımı zorunlu bir tedavi olarak görülmektedir. İlaç kullanımı, insan yaşamına yararlı olmasının yanı sıra hatalı ve yanlış kullanımında insan yaşamına olumsuz etkileri de görülebilmektedir. İlaç kullanımının bu olumsuz etkileri akılcı ilaç kullanımı ile en aza indirilebilir.³⁻⁴

Dünya Sağlık Örgütü 1985 yılında Nairobi’de akılcı ilaç kullanımı üzerinde gerçekleştirdiği toplantıda akılcı ilaç kullanımını “kişilerin ilaçları klinik ihtiyaçlarına uyum şekilde, kişisel gereksinimlerini karşılayacak dozlarda, yeterli zaman diliminde, kendilerine ve topluma en düşük maliyette almalarını gerektiren kurallar bütünüdür” olarak tanımlamışlardır.⁴⁻⁵ Akılcı ilaç kullanımı, uygun ilacın, uygun endikasyonla, hastaya uygun dozda ve yeterli sürede, yeterli bilgilendirmenin yapılması ve bu koşullar altında gerekli değerlendirme ve kontrollerin yapılmasıdır.⁶⁻⁷ Akılcı olmayan ilaç kullanımında ise endikasyon yokken ilaç kullanmak, yanlış ilaç kullanmak ve yanlış tedavi seçimi, etkisi şüpheli ilaçları kullanmak, ulaşılabilir, güvenli ve etkili ilaç sağlanmasında yetersizlik görülmesi, doğru ilacı yanlış dozda, sürede ve formda kullanmak konuları ile karşımıza çıkmaktadır.⁸ Tüm dünyada, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde en temel ve önemli sağlık sorunlarından birisi de akılcı olmayan ilaç kullanımınıdır ve yanında birçok problemi de getirmektedir. Bu problemler mortalite ve morbidite oranlarında artış, kaynakların yanlış kullanımı, sağlık harcamalarının artması ve bazı ilaçlara karşı direncin artmasıdır.⁹

Akılcı ilaç kullanımı uygulamalarının yürütülmesi ve devam ettirilmesinde bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Yapılan araştırmalar hekimlerin, dağıtıcıların ve tüketicilerin hatalar yaptığını belirtse de özellikle tüketicilerin ilaçlar, ilaçların etkileri ve mekanizmaları hakkında bilgilerinin de az olmasının akılcı ilaç kullanımını etkilediğini

belirtmektedir.¹⁰ Akılcı ilaç kullanımında piyasadaki ilaç sayısının artması, ilaç kullanımına bağlı risklerin çoğalması, ilaç harcamalarındaki artış, ilaçların bilinçsizce kullanımı da dikkate alınması gereken konulardandır.¹¹ Akılcı olmayan ilaç kullanımının sonucunda ilaçlar kullanılmamakta ve bu ilaçlar saklanarak evde artık ilaç olarak birikmesine yol açmaktadır.^{12,13,14} Artık ilaçlarda ekonomiye zarar verdiği gibi zehirlenmelere de yol açmaktadır.^{12,13,14}

Bu gerçeklerden yola çıkarak, bu çalışma Kırşehir ilinde yaşayan bir grup hasta ve hasta yakınının ilaç kullanımı ile ilgili tutum ve davranışlarını incelemek amacıyla planlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırma, Kırşehir ilindeki insanların akılcı ilaç kullanım alışkanlıklarını araştırmaya yönelik epidemiyolojik bir araştırmadır. Epidemiyolojik araştırmalardan kesitsel tipte ve durum saptamaya yönelik tanımlayıcı bir araştırmadır. Bu amaca yönelik Ahi Evran Üniversitesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okuluna herhangi bir nedenle başvuran hasta ve hasta yakınlarından çalışmaya katılmayı kabul eden 392 kişiyle yüz yüze görüşülerek anket uygulaması yapılmıştır. Bu çalışma yerel Etik Kurulu’nun onayıyla Helsinki Bildirgesine uygun olarak yapılmıştır. Çalışmaya katılan bireylerden yazılı ve sözlü onam alınmıştır.

Verilerin istatistiksel analizinde SPSS 16,0 paket programı kullanıldı. Ölçümler (cinsiyet, eğitim durumu gibi) sayı ve yüzde olarak, sürekli ölçümlerse (yaş, bilgi puanı gibi) ortalama ve standart sapma (gerekli yerlerde ortanca ve minimum-maksimum) olarak özetlenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılanların %40’ı 20-29 yaş arasındayken; %7,9’u 60 yaş üzeri bireylerden oluşmaktaydı (n=392). Katılımcıların tamamına baktığımızda %60,2’si kadın, %39,8’i erkekti. Katılımcıların %47,7’si evliyken; %44,1’i boşanmış olduğunu belirtmişler ve %32,9’u lise mezunuyken; %30,1’i üniversite mezunu olarak kaydedildi (Tablo 1). Bireyler hastalandığı zaman %57,7’si ilk olarak evde var olan ilacı kullanırken; %35,7’si doktora başvurmayı tercih etmektedir (Tablo 2).

		n	%
Cinsiyet	Kadın	236	%60,2
	Erkek	156	%39,8
Yaş	20-29	158	%40,3
	30-39	78	%19,9
	40-49	82	%20,9
	49-60	43	%11
	60-	31	%7,9
Medeni durum	Evli	187	%47,7
	Bekar	173	%44,1
	Dul	17	%4,3
	Boşanmış	15	%3,8
Öğrenim durumu	Okur-yazar değil	24	%6,1
	İlkokul mezunu	65	%16,6
	Orta okul mezunu	56	%14,3
	Lise mezunu	129	%32,9
	Üniversite mezunu	118	%30,1

Hastalandığınızda ilk hangisini yaparsınız?	n	%
Evde var olan ilacı kullanma	226	%57,7
Komşudan ilaç alma	8	%2
Eczaneden ilaç alma	18	%4,6
Doktora başvurma	140	%35,7

Doktora danışmadan ilaç kullananlar, katılımcıların %55,6'sını oluşturmaktadır. İlaçların kullanım şeklinin yeterince tarif edildiğini düşünenler %79,8'dir. Doktorun verdiği ilaç hakkında doktordan bilgi almayı isteyen kişi sayısı %60,2'iken, kullanılan ilacın prospektüsünü okuyan kişi sayısı %63,5'dir. Doktorun önerdiği gibi ilacı kullanan kişi sayısı %71,7 kişi, ilaç kullanırken ilacın dozuna dikkat eden kişi sayısı %68,4, ilaç kullanmadan önce son kullanma tarihine bakan kişi sayısı %61,5, evde bulunsun diye ilaç yazdıran kişi sayısı %35,2, hekime giderken daha önce kullanılan ilaçlar ve varsa kronik hastalıklarınıza ait raporlar hakkında hekimi bilgilendiren kişi sayısı ise %60,7'dir (Tablo 3).

Evinizde her yıl ortalama kaç kutu ilaç; kutusu bile açılmadan, son kullanım tarihi geçtiği için atılmaktadır sorusuna "hiç atılma-

maktadır" şeklinde cevap veren kişi sayısı %21,2, ilaçtan yarar görülmediğinde ne yaparsınız? sorusu için %40,8 kişi "doktora başvururum" cevabını vermiş, ilaç kullanırken istenmeyen yan etki görüldüğünde ne yaparsınız? sorusuna %46,7 kişi "doktora başvururum" cevabını vermişken, kullanılmayan ilaçlarınızı ne yaparsınız? sorusuna "son kullanma tarihi geçmişse çöpe atarım" olarak belirten kişi sayısı %64,8 ve evinizde hiç kullanılmamış veya yarım kalmış ortalama kaç kutu ilaç vardır? sorusuna 1-5 arası olarak %42,1 kişi yanıtlamıştır (Tablo 4).

	Evet		Hayır		Bazen	
	n	%	n	%	n	%
Doktora danışmadan ilaç alırmısınız?	218	55,6	104	26,5	70	17,8
Doktorun verdiği ilaç hakkında doktordan bilgi ister misiniz?	236	60,2	92	23,5	64	16,3
Kullanılan ilacın prospektüsünü okuyor musunuz ?	249	63,5	70	17,9	73	18,7
İlacı doktorun önerdiği gibi kullanıyor musunuz ?	281	71,7	58	14,8	53	13,5
İlaç kullanmadan önce son kullanma tarihine bakar mısınız?	241	61,5	78	19,9	73	18,6
Evde bulunsun diye ilaç yazdırıyor musunuz?	138	35,2	144	36,7	110	28,1

Tartışma

Akılci ilaç kullanımı, ilaç tedavisinin etkili bir şekilde, güvenli ve ekonomik olarak yarar sağlaması açısından uygulanmasına olanak tanıyan planlama, yürütme ve izleme süreci olarak belirtilmektedir. Bu süreç, devleti, ilaç endüstrisini, başta hekimler ve eczacılar olmak üzere sağlık çalışanları ve toplumun tüm kesimini ilgilendirmektedir.¹⁵

Bu çalışma Ahi Evran üniversitesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu'na başvuran hasta ve hasta yakınlarının ilaç kullanım alışkanlıklarının tanımlanması, ilaç kullanım davranışlarının incelenmesi ve veri tabanı oluşturulması amacıyla uygulanmıştır. Çalışmaya katılanların %60,2'si kadın, %39,8 erkek bireylerden oluşmakta olup, %32,9'u lise mezunu, %30,1'i ise üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Bireylerin evde ilaç bulundurma tutum ve davranışları.

		n	%
Evinizde her yıl ortalama kaç kutu ilaç; kutusu bile açılmadan, son kullanım tarihi geçtiği için atılmaktadır?	1-3	155	39,5
	4-7	89	22,7
	8-10	46	11,7
	10' dan fazla	19	4,8
	Hiç atılmamaktadır.	83	21,2
İlaçtan yarar görülmediğinde ne yaparsınız?	Doktora Başvururum	160	40,8
	İlacı Bırakırım	129	32,9
	İlacı Kullanmaya Devam Ederim	41	10,5
	İlacı Bırakıp, Doktora Başvururum	42	10,7
	Yarar Görmediğim İlaç Olmadı	11	2,8
	Eczacıya Sorarım	7	1,8
	Bitkisel Tedavi Uygularım	2	,5
İlaç kullanırken istenmeyen yan etki görüldüğünde ne yaparsınız?	Doktora Başvururum	183	46,7
	Yan Etki Görmedim	60	15,3
	İlacı Bırakırım	65	16,6
	İlacı Bırakıp, Doktora Başvururum	63	16,1
	İlacı Kullanmaya Devam Ederim	5	1,3
	Eczacıya Sorarım	6	1,5
	Prospektüse Bakarım	9	2,3
	Evde Tedavi Olurum	1	0,3
Kullanılmayan ilaçlarınızı ne yaparsınız?	Son Kullanma Tarihi Geçmişse Çöpe Atarım	254	64,8
	Evde İlaç Bulundurmam	36	9,2
	Evde Saklarım	74	18,9
	Sağlık Kuruluşuna Veririm	22	5,6
	İhtiyacı Olan Birilerine Veririm	3	0,8
	Yakarım	-	-
	Hayvanlara Yediririm	3	0,8
Evinizde hiç kullanılmamış veya yarım kalmış ortalama kaç kutu ilaç vardır?	Hiç yok	97	24,7
	1-5	165	42,1
	6-10	99	25,3
		31	7,9

Akılca ilaç kullanım anketine katılanların %57,7'si hastalandığında ilk olarak evde var olan ilacı kullandığını belirtmişlerdir. Ülkemizde ilaç tüketimine baktığımızda bilinçli bir şekilde ilaç kullanımından uzaklaşarak, bireylerin gereksiz yere ilaç aldıkları ve ilaçları kullanmayıp, sonrasında farklı zaman dilimlerinde kullanarak bitirdikleri tespit edilmiştir. Pınar ve ark. yaptıkları çalışmalarında doktora danışmadan ilaç kullanma eğiliminin olduğu saptanmışlar ve bu kişilerden % 98,4'ü ağrı kesici ateş düşürücü ilaç, % 53,1'i anti

gribal ilaç, % 34,3'ü ise antibiyotik kullandıklarını belirtmişlerdir.¹⁶

Çalışmamızda evde bulunsun diye ilaç yazdıranların oranı %35,2 olup, %26,5'i doktora danışmadan ilaç kullanmadıklarını belirtirken, katılımcıların %55,6'i ise doktora başvurmadan ilaç kullandıklarını belirtmişlerdir. Özkan ve ark. bir üniversite hastanesine başvuran hastalar üzerinde yaptıkları çalışmada evde ilaç bulunma düzeyinin %44,8 olduğunu belirtmişlerdir.¹⁷ Özçelikay ve ark. bir

hastanede ayakta tedavi olan hastaların ilaçları kullanırken akılcı ilaç kullanıp kullanmadıklarını, ilaç kullanırken kimden yardım aldıklarını araştırdıkları çalışmalarında, hastaların % 75.5'inin doktora danışmadan ilaç kullandıklarını tespit etmişlerdir.¹⁸ Yapılan araştırmalarda doktora danışmadan ilaç kullanım düzeyinin ülkemizde %50 oranını aştığı görülmektedir. Bu düzey yüksek bir düzey olup bununla ilgili bireylerin bilgilendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmaya katılan bireylerin %61,5'i ilaçların son kullanma tarihine baktıklarını belirtmişlerdir. Göçgeldi ve ark. artık ilaç bulundurma sıklığı ve ilişkili faktörleri araştırdıkları çalışmalarına katılan bireylerin %88,4'ünün ilaçların son kullanma tarihi konusunda duyarlı olduğunu kaydetmişlerdir.¹⁹ Yine aynı çalışmada katılımcıların %52,5'inin hekim tarafından düzenlenmiş olan reçetenin yeterince tarif edilmediğini belirttiklerini göstermişlerdir.¹⁹ Bu çalışmada ise bu durum %60,2 oranındadır ve benzerlik göstermektedir. Doktor tarafından ilaç ve kullanımı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olunmaması ilaçların uygun bir şekilde kullanılmaması sonucunu getirebilmektedir. Ayrıca bu çalışmaya katılan bireylerin %71,7'si ilacı doktorun önerdiği gibi kullandığını belirtmişlerdir. Bu durum doktor tarafından ilaç kullanımı hakkında bilgilendirilen bireylerin, akılcı ilaç kullanımını yönünde artış olacağı ön görülmektedir.

Bu çalışmada kullanılan ilacın prospektüsünü okuma oranı %63,5 olarak kaydedildi. Karakurt ve ark. üniversite öğrencilerinde yaptıkları çalışmada bireylerin %83,6'sının ilaç kullanmadan önce prospektüsünü okuduğunu belirttiklerini göstermişlerdir. Bu çalışmaya katılan bireylerin üniversite öğrencilerinden oluşması bu oranı yüksek çıkarmış olabilir. Bizim çalışmamıza katılanların büyük çoğunluğunu lise ve üniversiteden mezun bireylerden oluşması ilacın prospektüsünü okuma oranının fazla çıkmasının sebebi olabilir. Katılımcıların prospektüsü okuduğunu belirttikleri başka bir çalışmada ise bu oranı araştırmacılar %96.6 olarak kaydetmişlerdir.²⁰ Bu çalışmaya katılan bireylerin ilacın prospektüsünü okuma konusunda yeterli bilgiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak bu çalışmada, katılımcıların yarısının evde var olan ilacı kullandığı ve doktora danışmadan ilaç aldıklarını, yarısından çoğunun ilaç hakkında doktordan bilgi istediği, ilacı doktorun önerdiği gibi kullandığını, ilaç kullanmadan önce son kullanma tarihine

baktığını ve ilacın prospektüsünü okuduğunu belirtirken, katılımcıların üçte biri evde bulunsun diye ilaç yazdığını belirtmişlerdir. Akılcı ilaç kullanımında her bireyin üstüne düşen bir sorumluluk vardır ve bu konu hakkında her bireyin bilgilendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda çeşitli halk eğitim programlarıyla akılcı ilaç kullanımı bilgisi verilmesi gerektiğini, doktora danışmadan kullanılacak ilaçların sağlıklarını nasıl etkileyeceğini ve ülkemize olan ekonomik getirisi anlatılmalıdır.

Kaynaklar

1. Kayaalp O. Rasyonel tedavi yönünden tıbbi farmakoloji. 1. baskı, Ankara: Pelikan Yayıncılık Ltd. Şti. 2009, s: 1-10.
2. Akça Ay F. İlaç uygulamaları. Temel hemşirelik kavramlar, ilkeler, uygulamalar. I. Baskı. İstanbul. İstanbul Medikal Yayıncılık Ltd. Şti. 2007, s:309-392.
3. Özata M, Aslan Ş, Mete M. Rasyonel ilaç kullanımının hasta güvenliğine etkileri: hekimlerin rasyonel ilaç kullanımına etki eden faktörlerin belirlenmesi. International Patient Safety Congress, Özet Kitabı 2008; Antalya, Turkey. s: 530-542.
4. Le Grand A, Hogerzeil HV, Haajier-Ruscamp FM. Intervention research in rational use of drugs: a review. Health Policy and Planning 1999; 14:89-102.
5. Almarsdottir AB, Traulsen JM. Rational use of medicines - an important issue in pharmaceutical policy. Pharm World Sci 2005; 27: 76-80.
6. Açık C. Akılcı ilaç kullanımı. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni 2003; 1:5-6.
7. Gökalp O, Mollaoğlu H. Uygunsuz ilaç kullanımı. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2003;10:17-20.
8. Işık S. Akılcı ilaç kullanımı, Sağlıkta Strateji. 1997; <http://www.spgk.saglik.gov.tr/ss/sayilar/9703/s11.html>. [Erişim Tarihi:30 Temmuz 2009].
9. Özçelikay G. Akılcı ilaç kullanımı üzerinde bir pilot çalışma. Ankara Ecz Fak Der 2001;30:9-18.
10. Özkan S, Özbay OD, Aksakal FN, İlhan MN, Aycan S. Bir üniversite hastanesine başvuran hastaların hasta olduklarındaki tutumları ve ilaç kullanım alışkanlıkları. Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekim Bul 2005;4:223-237.
11. Eğlence R, Şimşek N, Güven ŞD, Taşdemir G, Kaplan F ve Çifçibaşı Z. Erciyes Üniversitesi Nevşehir Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinde ilaç kullanım durumlarının belirlenmesi. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi 2007; 3: 8.
12. Çetin NG, Beydilli H, Tomruk Ö. Acil servise başvuran intoksikasyon olgularının geriye dönük analizi. S.D.Ü. Tıp Fak. Derg. 2004; 11: 7-9.
13. Akar T, Derinöz O, Demirel B. İlaç zehirlenmeleri ve hastane maliyetleri. Türk Ped Arş. 2007; 42: 103-6.
14. Penbegül ML. İlaç zehirlenmesi olan çocuk olgularda demografik özellikler ve ailesel etkenlerin değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi. İstanbul. T.C. Sağlık Bakanlığı Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Kliniği, 2006.
15. Anonim, Akılcı İlaç Kullanımı'nın Alfabeti, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü Rasyonel İlaç Kullanımı Bölümü, Ankara, 1993.
16. Pınar N. Adana İlindeki İnsanların İlaç Kullanım Alışkanlıkları. TAF PrevMed Bull 2013, 12:639-650.
17. Özkan S, Özbay OD, Aksakal FN, İlhan MN, Aycan S. Bir üniversite hastanesine başvuran hastaların hasta olduklarındaki tutumları ve ilaç kullanım alışkanlıkları. TAF PrevMed Bull. 2005; 4:223-237.
18. Özçelikay G., Akılcı ilaç kullanım üzerine bir pilot çalışma. J. Fac. Pharm 2001; 30:9-18.
19. Göçgeldi E, Uçar M, Açık C, Türker T, Hasde M, Ataç A. Evlerde artık ilaç bulunma sıklığı ve ilişkili faktörlerin araştırılması. TAF PrevMed Bull 2009; 8:113-118
20. Baybek H, Bulut D. Muğla Üniversitesi idari personelin ilaç kullanma alışkanlıklarının belirlenmesi. Aydın Çakır Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2005; 15:53-67.

